Nr 1960

av herr Åkerfeldt m. fl.
i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:101 med förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822), m. m.

Exploateringen av våra grusåsar har medfört betydande och störande ingrepp i naturen. Behovet av grus har stigit kraftigt under de senaste åren, och allt fler markägare har funnit sig ha möjlighet att öppna täkt med god ekonomisk vinning.

Samhällets möjlighet att begränsa naturingreppen regleras i NVL, enligt vilken samhället skall ersätta det exploateringsvärde marken hade den 1 januari 1965, om täkttillstånd vägras. I många fall har exploateringstillstånd inte vägrats, beroende på att ersättningsbeloppen blivit alltför stora. Som redovisas i grustäktskommitténs betänkande har under en åttaårsperiod endast 8 milj. kr. utgått i ersättning. Naturförstöringen har kunnat fortgå oförhindrad.

Den utveckling som varit kan naturligtvis inte tillåtas fortsätta. Samhället måste få reella möjligheter att reglera hur grusfyndigheterna utnyttjas. Grustäktskommittén föreslog för sin del ett tvångsvis samhällighetssystem mellan markägare, som hade grustäkt eller möjlighet att öppna täkt. I propositionen 1973:101 avvisas i och för sig inte detta, men förslag läggs inte fram nu om ett sådant system. I stället föreslås att ersättningsrätten skall tas bort.

Enligt vår mening är det ett synnerligen allvarligt ingrepp som därmed görs i den privata äganderätten till vissa områden. I propositionen sägs att detta är ett fullföljande av tidigare accepterade principer. Några direkta paralleller mellan ersättning i nu aktualiserade fall och ersättningsrätten vid förlorad glesbebyggelse går emellertid inte att dra. I det senare fallet finns i allmänhet möjlighet till alternativa byggnadsplatser på fastigheten, och finns inte detta ökar befintliga bostadshus i värde, beroende på att en efterfrågan inte kan tillgodoses. För den som vill öppna täkt är situationen inte sådan.

Man måste finna ett system som ger samhället möjlighet att skydda sina berättigade intressen från naturvårdssynpunkt men samtidigt innebär rättvisa mellan markägare. Ett krav är givetvis att samhället inte belastas med stora kostnader. En möjlighet är att skapa ett utjämningssystem mellan markägarna, antingen så som grustäktskommittén förordat eller genom ett clearingsystem.

Kärnfrågan och orsaken till existerande skövling av naturtillgångarna är att samhället inte ansett sig ha medel att ersätta markägare. Om man skapar ett system, där den som fått täkttillstånd får bidra till att ge ersättning till den som inte fått tillstånd, skulle problemet vara löst. Vi förordar i det följande ett sådant system.

För närvarande ges i genomsnitt ca 1 milj. kr. ut i ersättning per år. Vilken omfattning ersättningen skulle få om icke önskvärda täkter förbjöds är nära nog omöjligt att avgöra. Det beror helt på samhällets ambitionsnivå i naturvårdshänseende. Även propositionen förutsätter att täktverksamheten skall fortsätta. Vi kommer att behöva minst lika mycket grus nu som tidigare. För närvarande tas ut ca 50 000 000 m^3 grus per år.

Höjs samhällets ambitionsnivå i naturvårdshänseende så att exempelvis ersättningsbeloppen per år höjs 25 gånger, skulle det innebära att en grusavgift skulle behöva tas ut i storleksordningen 50 öre per m^3. Då ersättningen per m^3 icke brutet grus är olika i olika landsdelar beroende på marknadsläget skulle en generell och lika avgift över hela landet vara orättvis. Riktigare förefaller det vara att avgiften sätts som viss procent av grusets marknadsvärde. I ett inledningsskede bör utrymme skapas för en ersättning om 25 milj. kr. per år. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att närmare utforma finansieringen av denna ersättning enligt de riktlinjer vi förordat.

Ersättningen bör vara skälig med utgångspunkt i nuvarande ersättningsprinciper och justeras med hänsynstagande till bl. a. den belastning grusavgiften utgör för täkterna.

Den grusavgift som tas ut skall enbart användas för ersättningsändamål. Inflytande medel bör fonderas och fonden förvaltas av naturvårdsverket. Under fondens uppbyggnadsskede kan andra finansieringsformer visa sig vara nödvändiga, t. ex. skatte- eller lanefinansiering under ett år. Grusavgiften bör tas ut från och med den 1 juli 1973 och grundas på täktinnehavarens uppgifter, eventuellt i kombination med mätningar av uttagen gruskvantitet.

En ersättningsrätt måste självfallet kombineras med åtgärder som förhindrar att grustillgångar aktiveras mycket snabbt. Anhopningen av täktansökningar får inte utgöra skäl att släppa fram täkter som fran naturvärdssynpunkt är mindre önskvärda. Kungl. Maj:t bör därför ges befogenhet att, om så visar sig nödvändigt, möjliggöra vägran av täkttillstånd också av marknadsskäl. Sådan vägran måste självfallet vara en vägran tills vidare och skall inte berättiga till ersättning.

Om täkttillstånd vägrats och en framtida bedömning visar att beslutet bör omprövas, måste självfallet ersättningsbeloppet återgå till den av oss förordade fonden. Ett utbetalat ersättningsbelopp måste alltså belasta grustillgången för all framtid.

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen med avslag på propositionen 1973:101 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts angående

1. avgiftsfinansiering av ersättningar för vägrat täkttillstånd,
2. möjlighet att vägra täkttillstånd av marknadsskäl.

Stockholm den 26 april 1973

SVEN ERIC ÅKERFELDT (c)

ALVAR ANDERSSON (c)
i Knäred

GÖSTA KARLSSON (c)
i Mariefred

KJELL A. MATTSSON (c)
i Skee

ANNA-LISA NILSSON (c)
i Kristianstad

ANDERS DAHLGREN (c)